

נושא ווריאציה ראשונה, מתוך המישיית פסנתר "הטרוטה"

מאת פרנץ שוברט (1797 – 1828)

המלחין והיצירה על רקע התקופה

שוברט נולד בסוף המאה השמונה עשרה למשפחה וינאית פשוטה בעלת רקע מוסיקלי. אביו מצא את פרנסתו המצומצמת מהוראה וניהול בית ספר קטן לילדים. הוא טיפח במשפחתו את הנגינה בצוותא: הילד פרנץ ניגן בוילדה ברביעיית כלי הקשת המשפחתית, ולמד מוסיקה אצל אביו ואחיו. כשהתגלו כשרונותיו המיוחדים נשלח ללמוד גם תיאוריה ונגינה בעוגב, ובגיל אחת-עשרה זכה במילגה והתקבל לבית ספר למחוננים שבחסות החצר הקיסרית. שם ניגן ככנר ראשון בתזמורת, שר במקלה, ניגן מוסיקה קאמרית עם חבריו לספסל הלימודים, למד הלחנה והיה אפילו משנה למנצח.

באחד הימים זכה לפגוש את בטהובן במסגרת קונצרט ביתי, והפגישה במלחין הנערץ עליו גרמה לו להתרגשות רבה והטביעה את חותמה עליו לכל ימי חייו. באופיו היה שוברט ביישן וצנוע במיוחד, וחביב מאוד על חבריו הרבים. הם דחפו ועודדו אותו להציג את יצירותיו בפני המלחין סליירי (שהיה מפורסם בזמנו), וזה קיבל אותו ללימודי הלחנה. לכן עזב שוברט את בית הספר והיה לתלמידו של סליירי. אביו של שוברט טען שמוסיקה והלחנה אינם מקצועות ראויים, ודרש מבנו ללמוד את מקצוע ההוראה, וכך אומנם היה: שוברט היה למורה בבית ספרו של אביו, ובאותו זמן למד גם אצל סליירי, והלחין הרבה יצירות. הוא כתב רביעיות וחמישיות לכלי קשת, מוסיקה למקהלה, סמפוניות, יצירות רבות לפסנתר, ובמיוחד הרבה שירים לקול ופסנתר. בשנת 1818, בהיותו בן עשרים ואחת, עזב את מקצוע ההוראה אותו כלל לא חיבב, והתמסר לכתיבת מוסיקה ולנגינה. אפילו כשישב בבית קפה זרמו המנגינות היפות שלו מדמיונו אל עטו ואל פתקאות שנמצאו לו באותו רגע על שולחנו. הוא הרבה להופיע בבתייהם של עשירי וינה יחד עם ידידיו הרבים, במסבות מוסיקליות שנקראו "שוברטיאדות" על שמו, ובהן ניגנו איתו את יצירותיו הקאמריות, שרו את הלידר היפים שלו כשהוא יושב ליד הפסנתר, הקשיבו לו בנגנו את היצירות הרבות שלו לפסנתר, והריעו לו באהבה ובחום.

דבר זה אומנם הקנה לו פירסום - אבל לא פרנסה. ידידיו אנשי הבוהמה, משוררים ואמנים, הם שתמכו בו והשתדלו בעבורו. במשך ימי חייו הקצרים - הוא מת בהיותו בן

שלושים ואחת בלבד, הספיק לכתוב שפע של יצירות קאמריות, תשע סמפוניות, למעלה משש-מאות שירים לקול ופסנתר, מוסיקה מקהלתית, והרבה יצירות לפסנתר. המוסיקה של שוברט מצטיינת במנגינות הערבובת שלה, בהבעה עמוקה וכנה של רגשות, בפשטות ובלריות עדינה. בתפישה הכללית שלה היא ניצבת במעבר מן התקופה הקלאסית אל התקופה הרומנטית.

חמישיית "הטרוטה"

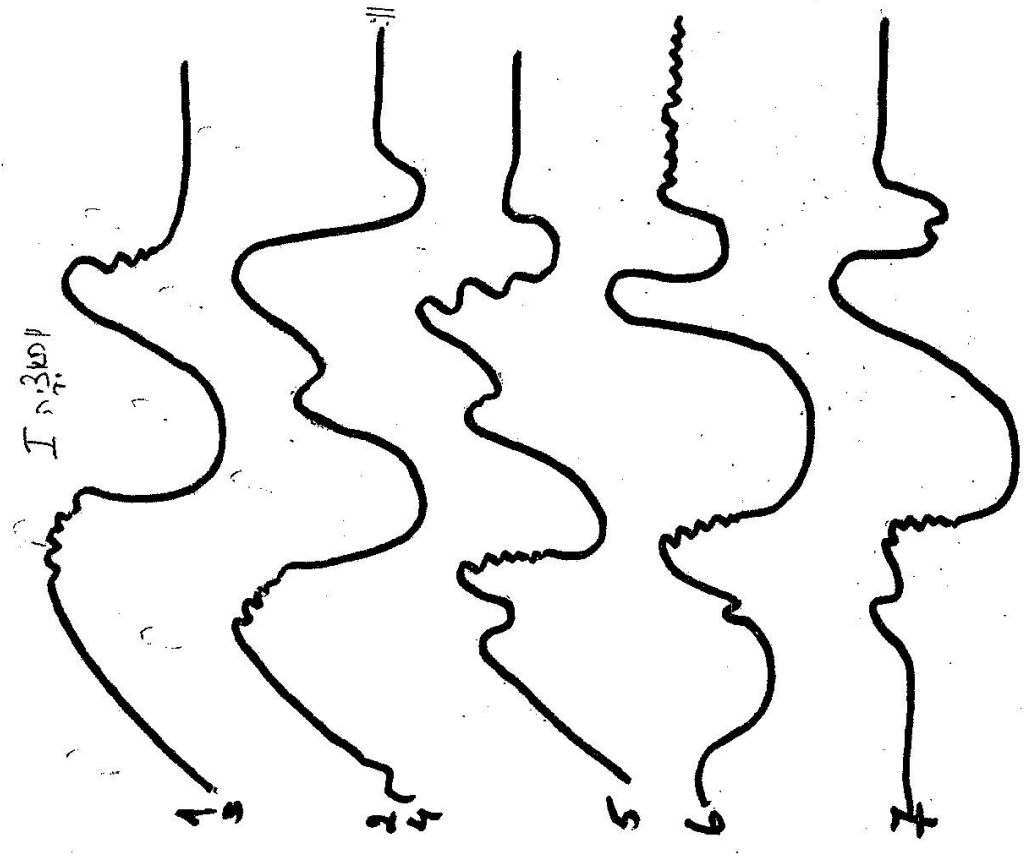
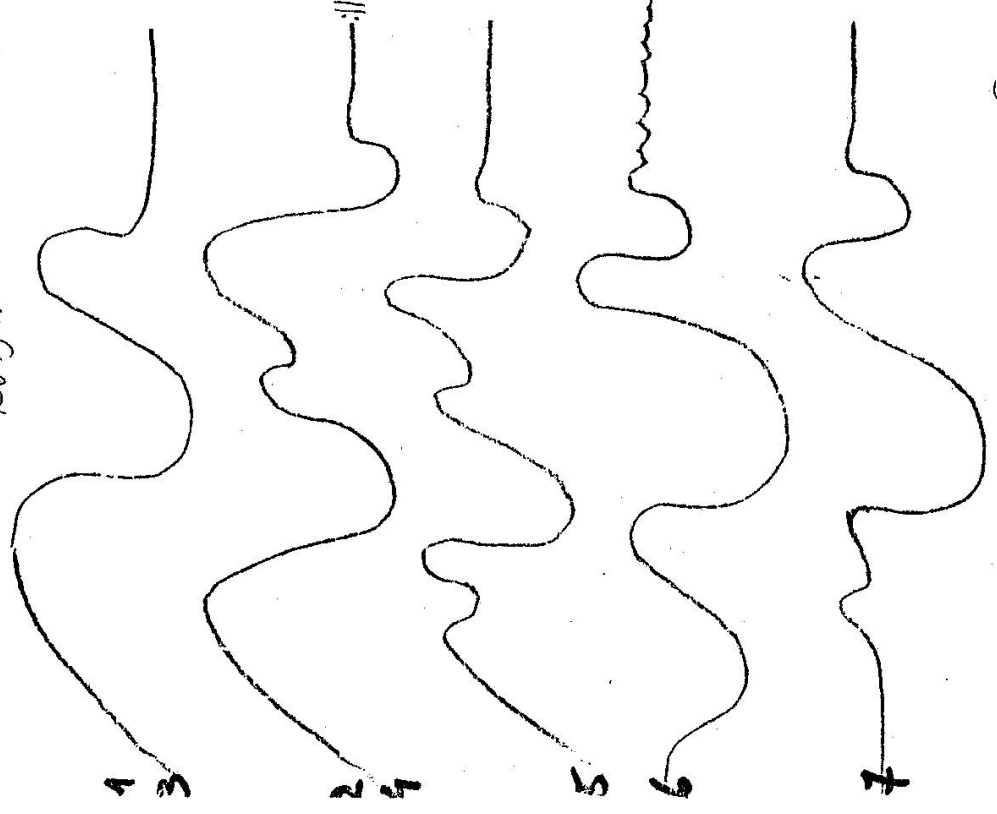
היצירה נכתבה בשנת 1819 להרכב ייחודי של כינור, ויולה, צ'לו, קונטרבס ופסנתר. בחמישייה ארבעה פרקים; הפרק הרביעי בנוי בנושא ווריאציות. הנושא הוא מלודיית הליד הקרוי "הטרוטה", אשר נכתב שנתיים קודם לכן. אחרי הנושא מופיעה סדרה של שש ווריאציות. בכל אחת מהן מנגנים כמה כלים את המלודייה "ככתבה וכלשונה", בעוד שאר הכלים מפתחים ווריאציה עליה, ולעתים מאזכרים את תפקיד הפסנתר כפי שהיה בליד.

הנושא והווריאציה הראשונה – השוואה

<u>הווריאציה הראשונה</u>	<u>הנושא</u>
<p><u>המפעם: מתון.</u></p>	<p><u>המפעם: מתון.</u></p>
<p><u>האופי: עליו, שובבי, אבל מעודן.</u></p>	<p><u>האופי: שלו, לירי, חביב, מלודיה אמנותית</u></p>
<p>-</p>	<p>שמוסווית כשיר פשוט.</p>
<p><u>ההרכב: כינור, ויולה, צ'לו, קונטרבס, פסנתר.</u></p>	<p><u>ההרכב: כלי הקשת בלבד, ללא הפסנתר.</u></p>
<p><u>המרקם מורכב: מלודיית הנושא בפסנתר</u></p>	<p>-</p>
<p>באוקטבות מקבילות, היוולה בפיגורציה קבועה</p>	<p><u>המרקם פשוט וכורלי, אבל מועשר בקווים</u></p>
<p>ורציפה של ארפג'ים עולים ויורדים, הכינור</p>	<p>מלודיים משניים, על הצלילים הממושכים של</p>
<p>והצ'לו בדו-שיח של ארפג', הקונטרבס בליווי</p>	<p>המלודיה.</p>
<p>של צלילי פיציקטו במקצב קבוע.</p>	<p>-</p>
<p><u>העוצמה – שקטה</u></p>	<p><u>העוצמה שקטה.</u></p>
<p><u>הפיסוק והמבנה: כמו בנושא</u></p>	<p>-</p>
<p></p>	<p><u>הפיסוק: סימטרי – כל שבע הפסוקיות בנות ארבע</u></p>
<p></p>	<p>תיבות.</p>
<p></p>	<p><u>המבנה: דו-חלקי. בחלק הראשון שמונה תיבות,</u></p>
<p></p>	<p>והוא חוזר פעמיים. בחלק השני שתיים-עשרה</p>
<p></p>	<p>תיבות.</p>
<p><u>המקצב: עשיר ומגוון באופן מיוחד – שלשונים</u></p>	<p><u>המקצב: הקדמה והמקצב המנוקד שאחריה חוזרים</u></p>
<p>של חלקי-שש-עשרה בפיגורציות שונות, כנגד</p>	<p>בפתיחת כל הפסוקיות, ועוד...</p>
<p>המלודיה וקו הבס בזוגות של שמיניות.</p>	<p></p>

10000

10000

קו המוליך הלבני

ערוכה מיישמת IV קוב/טור

הנוסח הכלי הקטן

Tema Andantino. $\frac{3}{4}$

I הנוסח

כלי
 פס
 ס'3

Var. I

פס

כלי
 פס

פס

פס

הצעות לפעילויות

1. הכרות יסודית עם הנושא:

א. האזנה והבחנת תכונות האופי, העוצמה והמפעם:

הצעות לביטויים המתארים תכונות אופי: שובב/ עזוב/ סוער/ רגוע/ משתולל/ שלו/

מהורהר/ בודד/ עליז/ מתפרץ/

הצעות לביטויים המתארים את העוצמה:

עוצמה קבועה, עוצמה משתנה, עוצמה שקטה, עוצמה מתגברת, עוצמה חזקה, עוצמה

בינונית (מצו), עוצמה נחלשת

הצעות לביטויים המתארים מפעם:

בקצב קבוע, בקצב משתנה, בקצב מתון, בקצב מואט, בקצב מואץ

האזנה חוזרת לנושא והתייחסות אל מידת ההתאמה לביצוע בשירה: האם הנושא / המנגינה

מתאים לשירה?

ב. זיהוי ההרכב הכלי: משפחת כלי הקשת; הצגת תמונות של ארבעת הכלים ושיחה על

הבדלי הגודל המשפיעים על הבדלי המנעד.

ג. הבחנה במרקם: האם כל כלי מנגן לעצמו, או שהכלים מנגנים כאיש אחד - ביחד?

ד. הכרת הפיסוק באמצעות תנועה לכל פסוק - בישיבה או תוך תנועה במרחב - של

קבוצה או של יחידים (ילד לכל פסוק):

התייחסות אל: 1. החלוקה לפסוקים; 2. מספר הפסוקים; 3. השוואה בין

הפסוקים 1 ו-2; 6 ו-7, והבחנה בהבדלים העדינים ביניהם.

ה. הכנת קו גרפי המאפשר מעקב נוח אחרי מהלך המלודייה ומסמן את החלוקה לפסוקים

(ראה הצעה גרפית).

ו. סיכום הידע והתחושות והפנמתם, באמצעות פעילות יצירתית בתנועה:

קביעת קבוצות בנות ארבעה ילדים – על פי מספר כלי הקשת, כאשר כל קבוצה תיצור

ריקוד שיציג ויביע את התכונות הבולטות שנבחנו ונלמדו. הקבוצות תופענה זו בפני זו.

(מומלץ לערוך דיון מבוקר על כל ריקוד המתייחס לתאור התכונות המוסיקליות שבאו

לידי ביטוי בכל אחת מן הקבוצות.)

2. הוריאציה

- א. האזנה לווריאציה בלבד, ללא כותרת או מידע כלשהו, במרחק זמן מן הנושא - וללא קשר או רמז לנושא.
- ב. האזנה נוספת למען ביטוי תנועתי (בישיבה או במרחב) לאופי הקפצני, השובבי.
- ג. שיחה על ההתרשמות מן המוסיקה, התחושות והזכרונות שעלו, ההבחנות בפרטים שונים. התמקדות בביטויים מילוליים המצביעים על הבדלי האופי בין הנושא והוריאציה (על-פי הזכרון בלבד).
- ד. דיון על הבדלי האופי בין הנושא לבין המוסיקה שהאזינו לה הפעם, באמצעות מושגים מוסיקליים המצביעים על האופי הקפצני והשובבי, ההדגשות, הצלילים הקצרים, הקישוטים וכו'. באמצעות הדיון על הדומה והשונה ייקבע המונח "וריאציה".
- ה. השענות על הקו הגרפי המקורי שהוכן עבור הנושא, מעקב אחר נקודות הפיסוק ומספר הפסוקים המופיעים בווריאציה, ודיון על מידת הזהות / שוני / דמיון בין הנושא והוריאציה.
- ו. האזנה לווריאציה בלבד תוך תשומת לב מיוחדת לכלים ולתפקיד המיוחד את כל אחד מהם.
- ז. האזנה לנושא ולווריאציה ברצף, תוך מעקב - הפעם בתנועה, אחרי כל הפסוקים.
- ח. האזנה תוך ביטוי בתנועה לג'סטת המאפיינת את:
 - . דו-השיח החיקויי בין הכינור והצ'לו בחלק הראשון של הוריאציה (המחשת הדו-שיח בעזרת חילופים בין יד ימין ויד שמאל או בין שני תלמידים)
 - . הטרילרים הגבוהים בחלק השני.
- ט. האזנה מסכמת לנושא ולווריאציה תוך העלאת השערות הנוגעות לתופעת הווריאציה, ולממד הגיוון העולה ממנה (כיצד אפשר לגוון ולשמור בו בזמן במנגינה הראשית?)